

НАПРЯМ 8. ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-582-5-59>

ПРАВОВІ СІМ'Ї ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ: ХАРАКТЕРНІ РИСИ ТА ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Бурих Анастасія Геннадіївна

*студентка бакалаврату факультету морського права
Національного університету кораблебудування
імені адмірала Макарова
м. Миколаїв, Україна*

Достдар Руслана Миколаївна

*кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри морського та господарського права
Національного університету кораблебудування
імені адмірала Макарова
м. Миколаїв, Україна*

Дослідження правових сімей Західної Європи має ключове значення для євроінтеграції України, оскільки допомагає гармонізувати законодавство з правом ЄС, зрозуміти принципи континентальної та англосаксонської традицій, забезпечити сумісність правових інститутів, підвищити ефективність імплементації норм та сформувати спільну європейську правову культуру.

В різний час вагомий внесок у дослідження правових сімей Західної Європи зробили такі науковці як: В.Волік, М. Клафас, Г. Кьоц, К. Цвайгерт, Г.Яакко та інші.

Поняття «правова сім'я» відіграє ключову роль, оскільки дозволяє об'єднувати національні правові системи за спільними ознаками і стає простіше аналізувати їх схожості та відмінності. Як зазначає Гуса Яакко, «правові сім'ї варто сприймати як «ідеальні типи» – узагальнені моделі правових систем, які допомагають методологічно описати закономірності їх роботи» [1, с. 15].

В.В. Волік та М.Е. Клафас під «правовою сім'єю» розуміють «сукупність національних правових систем держав, які мають спільність історичного походження, структури права, джерел, правових інститутів та способів правозастосування» [2, с. 817].

Право виступає явищем світової цивілізації, в межах якої сформувалась і діє багато правових систем, зазначає О.Ю. Соломонова та І.М. Дмитрук [3, с. 238]. В Західній Європі є, передусім, дві великі правові сім'ї: романо-германська правова сім'я (сім'я континентального права) та англосаксонська правова сім'я (сім'я загального права). Як зазначають провідні фахівці, які працюють у галузі компаративного права, для класифікації правових систем слід враховувати такі критерії: історичне коріння, характерне правове мислення, природу та типові інститути, визнані джерела права, а також домінуючу правову ідеологію.

В свою чергу зауважимо, що поділ на правові сім'ї – це певне узагальнення, свого роду методологічний прийом, і не завжди він чітко відображає всі нюанси конкретної національної системи. Як слушно зауважує Гуса Яакко, подібні типології мають свої методологічні обмеження [1, с. 15].

Романо-германська правова сім'я в правовому полі розуміється як сукупність національних правових систем держав Європейського континенту, які мають схожі етапи історичного розвитку на основі римського права, яке було пристосованим до специфіки нових національних умов (у сукупності із звичаєвим і канонічним правом), спільні основи правового регулювання, схожі структурні елементи права з виділенням у ньому приватного і публічного, а також у яких однакові системи джерел (форм) права [4, с. 14]. Саме ці процеси сформували нову правову сім'ю. Основними характерними рисами романо-германської правової сім'ї стали:

- домінування нормативно-правового акта як джерела права. На відміну від системи загального права, у системі континентального права основними є закони та кодифіковані акти;

- чіткий розподіл права на галузі, з диференціацією на приватне та публічне право. У межах приватного та публічного права розмежовані відповідні інститути і процедури;

- важливість доктрини, юридичної науки та концептуального мислення. У романо-германській правовій сім'ї велике значення мають наукові правові доктрини, теорії, концепції – це відрізняє її від «практично-кейсового» підходу системи загального права;

- абстрактний характер норм права. Норми формулюються як загальні правила поведінки, адресовані широкому колу осіб і ситуацій, а не як розв'язання конкретного спору.

Згідно з традиційною типологією, романо-германську сім'ю інколи поділяють на підгрупи: романську (романське право) та германську (германське право). До романської групи належать правові системи Франції, Італії, Іспанії, Нідерландів, Бельгії тощо. До германської – системи Німеччини, Австрії, Швейцарії тощо.

Хоч ці підгрупи можуть відрізнятися деякими особливостями юридичної мови, техніки, стилю, проте загальні засади – джерела права, структура, підхід – залишаються єдиними, що дозволяє об'єднувати їх у межах однієї сім'ї.

Англосаксонська правова сім'я сформувалася в Англії. Через історичні обставини (завоювання, колоніальну експансію) вона поширилася на багато країн, насамперед ті, що мали зв'язки з Британською імперією. Згодом, незважаючи на наявність законів, значну роль в цій правовій сім'ї почала відігравати судова практика: рішення судів стали джерелом права, створюючи правові норми на основі реальних справ. Характерними рисами системи загального права стали:

- основне джерело права – прецедент (судова практика). Судові рішення у схожих справах мають вирішальне значення; суд – не лише застосовує право, а й «творить» його;

- відсутність жорсткої кодифікації та менша тенденція до системного поділу права на галузі. Право формується здебільшого через прецеденти, рішення судів, інколи закони, але без такого суворого поділу, як у континентальному праві;

- конкретність норм: норми виникають як відповідь на конкретні справи, конкретні факти. Історично це означало, що право було «гнучким», адаптованим до фактичних обставин;

- менша роль доктрини та юридичної науки у формуванні права – на перший план виходить практика судових рішень.

В англосаксонській системі судова практика відіграє вирішальну роль, а роль закону – скоріш підпорядкована прецеденту, що суттєво впливає на адміністративне право, публічне право та правозастосування загалом.

Зазначене вище наочно можна викласти в порівняльній таблиці 1.

Таблиця 1

Порівняння романо-германської та англосаксонської правових сімей

Критерій	Романо-германська сім'я	Англосаксонська сім'я
Основне джерело права	Нормативно-правовий акт (кодекси, закони)	Судовий прецедент (судова практика)
Структура права	Чітке поділення на галузі; приватне і публічне право	Менш чітке галузеве поділення; гнучка, ситуаційна логіка
Роль науки	Висока – концептуальність, абстрактність норм	Нижча – рішення формуються судом, інститути права виникають через практику
Характер норм	Абстрактні, універсальні, загальні для великих груп осіб/ситуацій	Конкретні, «справкові», прив'язані до обставин конкретної справи

Щодо впливу на євроінтеграційні процеси в Україні зазначимо, що романо-германська система визначає фундамент українського права: кодифіковані галузі, чітка ієрархія нормативних актів, провідна роль законодавця. Водночас англосаксонська система впливає через поступове зростання значення судової практики, використання прецедентів Верховного Суду, розвиток гнучкіших підходів до тлумачення норм та орієнтацію на практику ЄСПЛ.

Отже, види правових сімей Західної Європи – романо-германська і англосаксонська – демонструють глибокі історичні корені, відмінні підходи до джерел і структури права, різні правові культури. Романо-германська сім'я базується на традиції римського та канонічного права, кодифікації, чіткій структурі, доктринальності і передбачуваності. Англосаксонська – на прецеденті, судовій практиці, гнучкості і адаптивності права до нових умов. Водночас сучасні тенденції (інтеграція, міжнародне право, уніфікація правових норм) стимулюють конвергенцію: правові системи починають запозичувати елементи одна від одної, що ставить під сумнів жорстку типологію «сім'я-за-сім'єю».

Таким чином, дослідження правових сімей Західної Європи охоплює аналіз романо-германської та англосаксонської правових традицій. Їх вивчення має важливе значення для євроінтеграції України, оскільки дозволяє зрозуміти принципи, структуру та механізми функціонування права ЄС. Це сприяє гармонізації українського законодавства з *acquis* ЄС, забезпечує сумісність правових інститутів, покращує тлумачення й імплементацію європейських норм. Дослідження також формує спільну правову культуру, підвищує якість правотворення та правозастосування, допомагає адаптувати кращі європейські практики та підтримує інтеграцію України до єдиного правового простору Європи.

Література:

1. Husa Jaakko. Legal Families and Research in Comparative Law. Global Jurist Advances, 2002. De Gruyter Brill. P. 15–28.

2. Волік В. В., Клафас М. Е. Особливості романо-германської та англо-саксонської правової сім'ї у аспекті реалізації. *Modern research in science and education: Proceedings of the 9th International scientific and practical conference*, Chicago, USA, May 2–4, 2024. Chicago, USA: BoScience Publisher, 2024. Pp. 817–822. URL: <https://repository.mu.edu.ua/jspui/handle/123456789/6483>

3. Соломонова О. Ю., Дмитрук І. М. Історичні етапи розвитку романо-германської правової сім'ї. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2023. № 2. С. 237–247.

4. Пузирна Н. С., Пророченко В. В. Загальна характеристика системи романо-германського права. *Актуальні проблеми юридичної науки та практики*. 2020. № 1(6). С. 13–18.